

Azkue bibliotekaren erronka: Euskarazko lehen katalogo normalizatua

Pruden Gartzia Jna.

Euskaltzaindiko bibliotekaren zuzendaria

La biblioteca Azkue es la biblioteca de Euskaltzaindia, precisamente, uno de los servicios de Euskaltzaindia. Cumple dos finalidades: la primera y principal, ofrecer el soporte bibliográfico necesario a los proyectos y trabajos de Euskaltzaindia; y la segunda, prestar la ayuda necesaria a todos los investigadores que estén interesados en temas vascos.

En estos momentos nuestro mayor trabajo consiste en llevar adelante el proyecto ABK (Azkue Bibliotekaren Katalogoa); el primer catálogo bibliotecario realizado íntegramente en euskara. Desgraciadamente, salvo algunas pequeñas excepciones, en todo el País Vasco no hay ningún otro proyecto de este tipo.

Azkue biblioteka Euskaltzaindiaren biblioteka da, alegia, erakunde horren zerbitzuetako bat. Hori dela eta, bi helburu ditu: lehen eta nagusia, Euskaltzaindiaren egin-kizun eta proiektuei beharrezko oinarri bibliografikoa eskaintzea, eta bigarrena, euskal gaietan interesatua dagoen munduko ikerte orori laguntzea.

Une honetan gure lan nagusia ABK proiektua da (Azkue Bibliotekaren Katalogoa), alegia, oso-osorik euskaraz egiten den lehenago biblioteka-katalogoa. Tamalez, salbuespen gutxi batzuk kenduta, Euskal Herri osoan ez dago mota honetako beste ekimenik.

This library was formed to serve the Academy, closely linked to its everyday work and to that of Basque studies. The library provides a service to the public and especially to researchers.

It includes the following sections: book library, press archive, recordings library and archive.

At present the main objective is to draw up a catalogue of the Azkue library, the first library catalogue exclusively in Euskara. Unfortunately such initiatives are not widespread.

Beste ezertan hasi aurretik garrantzitsua iruditzen zait azpimarratzea Azkue Biblioteka Euskaltzaindiaren liburutegia dela eta, jakina denez, Euskaltzaindia 1918an Araba, Bizkaia, Gipuzkoa eta Nafarroako aldundiek sortutako erakundea da¹. Alegia, ez da elkarte pribatua, kudeaketa pribatua duen erakunde publikoa baizik². Alde horretatik badirudi ez dela egokia jardunaldi hauetan esleitu zaigun pribatu izaera; hobe legoke esatea biblioteka espezializatua dela.

Baina zehaztapenak alde batera utzita eta gaurko gaiari helduz, esan dezagun berriro Azkue Biblioteka Euskaltzaindiaren biblioteka dela, alegia, erakunde horren zerbitzuetako bat. Hori dela eta, bi helburu ditu: lehena eta nagusia, Euskaltzaindiaren eginkizun eta proiektuei beharrezko oinarri bibliografikoa eskaintzea, eta bigarrena, euskal gaietan interesatua dagoen munduko ikerle orori laguntzea.

Beraz, biblioteka publiko bat da eta irekia dago edozeinentzat. Ez dago inolako baldintzarik bere fondoak kontsultatzeko edo zerbitzuez baliatzeko. Orobat, biblioteka espezializatu bat da, eta ondorioz ez du onartzen ikerketa-rekin lotuta ez dagoen erabilerarik: apunteak ikastea, etxeko lanak egitea, egunkaria irakurtzea, eta abar.

Honako ataletan banatzen da: Biblioteka, Hemeroketa, Fonoteka eta Artxiboa. Une honetan 60.000 dokumentu zaintzen dira bertan, horietatik 40.000 monografia eta gainetikoak aldizkari, liburuxka, mapa, irudi, mikrofitxa eta soinuzko materiala (ZM eta CD). Aldizkariei dagokienez, 1.498 izenburu ditu, horietatik 405 bizirik. Fonotekaren ondare nagusia Euskal Herriko Hizkuntza Atlasaren jatorrizko grabaketak dira (4.000 ordu, gutxi gora-behera). Hortaz gain Artxiboa dugu, bitan banatzen delarik: Euskaltzaindiaren artxiboa eta zerbait euskaltzaleren ondarea (Azkue, Broussain, Guerra, Tauer, Apraiz, Zaitegi eta abar).

Azkue Biblioteka euskal gaietan espezializatua dago, batez ere Humanitateen esparruan. Hori dela eta zaintzen duen liburu eta aldizkariak batez ere Hizkuntzalaritza, Filologia, Literatura, Historia, Antropologia, Filosofia, Teologia, Arte Ederrak eta abarri buruzkoak dira. Hala eta guztiz ere era guztietako dokumentuak erosi eta eskuratzen ditu, euskal kultur gaiekin zerikusirik duten neurrian.

Une honetan gure lan nagusia *ABK* proiektua da (*Azkue Bibliotekaren Katalogoa*), alegia, oso-osorik euskaraz egiten den lehenengo biblioteka-katalogoa. Tamalez, salbuespen gutxi batzuk kenduta, Euskal Herri osoan ez dago

¹ Ikus *Euskaltzaindiaren historia laburra*, Bilbo, Euskaltzaindia, 1984, 18-21 or.

² 1976ko martxoaren 25eko erret dekretu baten bidez (536/76) Juan Carlos erregeak ofizialki onartu zuen, eta hortaz gain euskarari dagozkion kontuetan erakunde aholku-emalea da: ikus *Euskal Herriko Autonomia Estatutua*, 6.4 atala, eta Nafarroako Foru Erkidegoaren *Euskarari Buruzko Foru Legea*, 18/1986, 3.3 atala.

mota honetako beste ekimenik. Mahai inguru honetan batez ere horri buruz hitzegingo dugu³, alegia, euskararen egoera eta arazoak Bibliotekonomiaren esparru teknikoan.

Testuingurua

Nere uste apalean, abiapuntua honako hau izan beharko luke: egungo Euskal Herria, sozialki, herri eleaniztuna da. Eleaniztasun horretan historikoki galtzaile bat egon da: euskara. Hori dela eta, azken hogeit bat urtetan euskara Euskal Herriko zati batzuetan hizkuntza ofiziala bihurtu da, eta ahalegin bereziak egin dira eta egiten ari dira pairatu duen bidegabekeria historikoa leuntzeko eta elebitasun orekatua lortzeko. Kontu ezagunak dira horiek, jakina, baina euskarari buruz horrenbeste arduragabekeria entzuten den egunotan ez da alperrikakoa berriz ere gogoratzea⁴. Azpimarratu beharko genuke, hala ere, horrenbeste gogoratzen ez dena, alegia, Eusko Jaurlaritzak hitzarmenak egin dezakeela eta egin behar dituela beste erkidego edo estatuekin euskara eta euskal kultura gorde, zaindu eta sustatu aldera⁵.

Badirudi, beraz, euskara ofiziala izatez gain kultur-ondare bereziki garrantzitsua denez gero⁶, Eusko Jaurlaritzak eta Nafarroako Gobernuak legez batere oztoporik ez dutela elebitasuna biblioteketara eramateko, zein bere erkidegoan edota elkarren artean elkar-laguntza hitzarmenak sinatuz. Horretarako tresna egoki bat, egokiena ziur aski, batek bere aldetik edota bien artean Euskal

³ Cfr. "Azkue Bibliotekaren Katalogoa (ABK): Euskaltzaindiaren proiektu estrategikoetarikoa bat", in *Euskera* agerkaria, 1997-3, 42. zbkia., 615-622 or.

⁴ Euskara Euskal Autonomia Erkidego osoan (1979ko *Estatutua*, 6.1 atala) eta Nafarroako Foru Erkidegoaren zati batean (1982ko *Foru Hobekuntza*, 9.2 atala) ofiziala da. Horrek esan nahi du administrazioaren jarduera guztiak elebitasunaren printzipioaren arabera antolatuta behar direla. Aldiz, Nafarroako zati haundi batean euskararen estatusa apalagoa da, eta Frantziako Errepublikaren lurralde osoan ez du inolako estatusik.

⁵ Ikus 79ko Estatutuaren 6.5 atala: "Euskara beste euskal lurralde eta komunitate batzuetako ondarea ere izanik, erakunde akademiko eta kulturazkoek beroriekin izan ditzaketan harrera eta loturez kanpo, Euskal Herriko Komunitate Autonomoak eskatu ahalko dio espainol Gobernuari lurralde eta komunitate horiek kokaturik daudeneko Estatuarekin itunak eta komenioak egin ditzala—edo eta halaber behar izanez gero Gorte Jeneralei horretarako eskabidea ager dezan, berauek hura onartzeko—, **horretara euskara zaindu eta bultzatzen** [enfasia neurea da]". Baita ere *Euskal Kultur Ondareari buruzko Legea*, 7/1990, 8. atala: "1. Jaurlaritzak, euskal kultur ondarea aldezteko, babesteko eta sustatzeko lagungarritarako, Nafarroako Foru-Elkartearekin **lankidetzatuneak egin eta harremanak izateari bultzatzen** [enfasia neurea da]. 2. Halaber, Euskal Herriko Autonomi Elkartek Estatuko Jaurlaritzari, euskal kultur ondarea osatzen duten ondasunak beren lurretan dituzteneko Estatuarekin kultura-hitzarmenetan jartzeko bide emango duen hitzarmen nahiz ituneak egin eta, hala behar izanez gero, horiek onartzeko Gorte Nagusietan aurkez ditzala eskatu ahal izango dio."

⁶ Ikus *Euskarari buruzko Foru Legea*, 18/1986: "Nafarroa bezala beren ondarean hizkuntza bat baino gehiago edukitzeaz ondartzeko Komunitateak, **altxor hori begiratu eta babestera behartuak dira, baita hura hondatu eta galtzea eragoztera ere** [enfasia neurea da]."

Biblioteka Nazionala sortzea litzateke, erakunde horrek bidera dezan euskarari buruzko erabaki tekniko guztiak⁷ Bibliotekonomiaren esparruan. Goraki esan dezagun, bada, legeriaren ondorio logikoa: Euskal Biblioteka Nazionala bezalako proiektu bat egitea, izen horrekin edo beste batekin, egungo legeriaren arabera erabat posiblea da. Areago, Eusko Jaurlaritzaren kasuan legeak berak helburu hori paratzen dio⁸. Komenigarria litzateke Estatutuaren eta Foru Hobekuntzaren aldekoek zein kontrakoek oinarrizko datu hori bistatik ez galtzea.

Egungo errealitatea

Jauzi haundiegia egin dugu, apika. Izan ere, eta hauxe da galdera, zer egin dute orain arte Herri Agintek legeak agindutakoa betetzeko, alegia, elebitasuna sustatzeko biblioteketan? Erantzun laburra emango dugu: Bibliotekonomiaren esparruan, une honetan dakigunaren arabera, oso gutxi.

Labur erantzuteak badu bere arriskuak. Kasu honetan, begibistakoa da azken urtetan euskarak aurrerakada handia egin duela administrazioan, eta ondorioz, baita biblioteka askotan ere. Horrela, euskaraz dakien bibliotekari asko dago egun lanean, eta lanpostu askotarako (ez nahikotarako, ordea) euskara jakitea eskatzen da. Era berean, errotulazioan, oharretan, ordenagailuen menuetan, eta abar, euskarak badu presentziarik, gero eta haundiagoa gainera. Baina guzti hori administrazio osoaren euskalduntze orokorrari zor zaio (hizkuntza-eskakizunak, udal ordenantzak, etab.). Esaten ari garena da Bibliotekonomiaren esparru teknikoan, salbuespenak salbuespen, ez dugula arazo honen tamainari erantzuteko gai den ekimenik ezagutzen.

Har dezagun adibiderik nabarmenena. Denok dakigun bezala, katalogoa da edozein bibliotekaren lan-tresna nagusia, berak ematen baitu zerbitzu guztietara iristeko giltza. Zenbat biblioteka-katalogo egin dira euskaraz? Baina agian galdera ez dago ondo paratua, ezen euskara ofiziala den Euskal Herriaren zatian, legean eta gizartean elebitasuna dugu erreferentzia nagusi. Galde dezagun, bada, zenbat katalogo elebidun dago Euskal Herrian? Kasu biotan erantzuna berbera da: oso-oso gutxi, salbuespen bakan batzuk⁹. Erakunde-erakundeko errepasoa eginez, esan dezakegu Bizkaiko eta Gipuzkoako Aldundietako bibliotekak ahalegin batzuk egin dituztela, nahiko motz gelditu badira ere; Eusko Jaurlaritzak hainbat aldiz gai-zerrenda elebidun bat iragarri

⁷ Erabaki teknikoak diogu, ezen erabaki politikoak lurralde bakoitzean dagokion erakundeak hartuko baititu, jakina.

⁸ Ikus 5. oin-oharrean Kultur Ondareari buruzko Legean 8.1 atala.

⁹ Azkue Bibliotekaren Katalogoa alde batera utzita, euskara hutsezko hiruzpalau katalogo baino ez ditut ezagutzen: Bertsozaleen Elkarteko Xenpelar Dokumentazio Zentruko katalogoa, HABEko bibliotekakoa, SHEE-IVEF erakundekoa, eta besteren bat. Katalogo elebidunen artean, Bizkaiko eta Gipuzkoako Aldundien bibliotekak zenbait neurri hartu dituzte, baina elebitasun orekatutik urrun daude oraindik. Gainetikoetan, ezer ez (pozik hartuko dut baieztapen borobil horri eginiko edozein zuzenketa).

du, oraingoz bukatu gabea; azken horren menpekoak diren hiru erakundetako bibliotekak (HABE, SHEE-IVEF eta HAEE-IVAP) ahalegin ausartak egin dituzte, baina laguntza premia handia aitortzen dute; Udalek ez dute ezer egin¹⁰; Unibertsitateek (publiko zein pribatuek) ez dute ezer egin¹¹; eta abar. Azpimarra dezagun beti ere Bibliotekonomiaren esparru teknikoari buruz ari garela.

Bada garrantzi berezia duen beste gai bat: programa informatikoena. Egun, katalogo guztiak formato elektronikoan egiten dira. Eta hemengo hutsunea biziki larria: gaur egun biblioteketan erabiltzen diren programak ez daude gertatuta katalogo elebidunak kudeatzeko. Salbuespenak salbuespen, arazo hori ez da kontuan izan programa informatikoa erosteko orduan¹². Izango ote da aurrerantzean?

Egia esan, elebitasunari dagokionez, gaiaren izaera eta tamaina dela eta, guztion begiak Eusko Jaurlaritzari zuzentzen zaizkio. Zer egin asmo du?

Bitartean, nolana ere, euskal gizartea bizirik dago. Zenbait bibliotekari eta dokumentalistek Joana Albret Bibliotekonomia Mintegia sortu dute, hausnarketarako plataforma gisa. Talde zabala da, edonori irekia¹³.

¹⁰ Zenbait udalek, Gipuzkoan batez ere, kezka bizia agertu diote Eusko Jaurlaritzari gai hau dela eta, berehalako neurriak har ditzan eskatuz. Era berean, nabarmen utzi dute beraien ezintasuna horrelako arazo tekniko korapilatsu bati irteeraren bat aurkitzeko.

¹¹ Berriki onartu den UPV/EHUko Euskararen Erabileraren Normalizazioarako II. Plangintzan lehenengo aldiz aipatzen da arazo hau, zenbait neurri proposatuz, Euskaltzaindiarekin elkarlanean. Ikus 7.3.2. atala, *Liburutegiaren Katalogoa*.

¹² Berriz ere zehaztuko dugu gauza bat dela programa informatikoaren menuak bi, hiru edo hainbat hizkuntzatan agertzea (erabiltzailearen aukeran), eta guztiz bestelako bat katalogoa bera elebiduna izatea.

¹³ Hauxek dira Mintegi horretako oinarriak:

Donostia, 97ko Urriaren 2a.

Sinatzaileok Joana Albret Bibliotekonomia Mintegia sortzea erabakitzen dugu. Hauxek dira Mintegiaren oinarriak:

Helburua: *Euskararen erabilera normaltzea Euskal Herriko biblioteka eta dokumentazio zentruetan, maila guztietan baina bereziki katalogazioari dagokionez.*

Eginkizunak: *Hauxek izango dira Mintegiaren eginkizun nagusiak:*

- a) *Euskal Herriko bibliotekari eta dokumentalisten bilgune eta gogoetarako plataforma izan.*
- b) *Euskararen egoera eta arazoei buruz informazioa jaso, aztertu, arazo nagusiak diagnostikatu eta soluzioak proposatu eta landu.*
- c) *Bereziki katalogazioari buruzko arazo teknikoak aztertu eta soluzioak proposatu eta landu.*
- d) *Herri Aginteekin harremanak izan, elkarlaguntza jator baten bitartez arazoak ezaguturazi eta proposamenak bideratzeko.*
- e) *Gizarte mailan biblioteka eta dokumentazio zentruen ezagutza bultzatu, bereziki euskararekin lotutako arazoei dagokienez.*

Partaideak: *Edozein bibliotekari edo dokumentalista, euskarak biblioteka eta dokumentazio zentruetan duen arazoei interesatuta dagoena.*

Bilerak: *Mintegia hilean bebin bilduko da, bilaren lehen ostegunean hain zuzen ere, Donostiako Koldo Mitxelena Kulturunean.*

Euskaltzaindiaren lana

Gaur egun euskarazko katalogogintzan martxan den proiekturik sendoena Euskaltzaindiaren *Azkie Bibliotekaren Katalogoa* da. Aurreikuspenen arabera, 2000. urtean bukatuko da eta, beraz, data horretatik aurrera izango dugu Humanitateetan espezializatutako biblioteka baten katalogo oso bat euskaraz, formato informatikoan eta nazioarteko arau bibliotekonomikoen arabera egina. Eztabaidarako utziko dut proiektu horren gaineko informazio zehatzagoa ematea¹⁴.

Euskaltzaindiak borondate garbia adierazi du horren emaitza teknikoak zabaltzeko, eta hori dela eta hainbat bilera egin izan ditu zenbait erakundetako ordezkariekin. Lerro hauen bitartez eskaintza hori berretsi nahi dugu, berriz ere adieraziz Euskaltzaindiak laguntza emateko borondatea duela alor honetan lan egin nahi duen erakunde edo elkarte orori.

¹⁴ Halaber, ikus 3. oin-oharra.